

ПРАВНА НОРМА И ПРАВНА РАЗПОРЕДБА

Ас. д-р Владислав Дацов

Юридически факултет

Университет за национално и световно стопанство

Резюме: В българската правна литература понятията за правна норма и правна разпоредба не са докрай изяснени. В резултат на различните възгледи относно тяхното съдържание се достига и до разнообразни виждания за съотношението между правна норма и правна разпоредба. Някои автори ги отъждествяват, а други смятат, че правната норма се съдържа в правната разпоредба и трябва да бъде изведена от нея чрез тълкуване. Същевременно, въпросът дали съществуват и правни разпоредби, които нито са, нито съдържат в себе си правни норми, се пренебрегва. Настоящата статия разглежда съотношението между правна норма и правна разпоредба, видовете разпоредби, съдържащи се в нормативните актове, както и някои въпроси на тълкуването.

Ключови думи: правна норма, правна разпоредба, нормативни разпоредби, ненормативни разпоредби, тълкуване

LEGAL NORM AND LEGAL PROVISION

Assist. Prof. Vladislav Datsov, PhD

Faculty of Law

University of National and World Economy

Abstract: In the Bulgarian legal literature, the terms 'legal norm' and 'legal provision' are not completely clarified. As a result of differing views on their content, various opinions are formed regarding the relation between the legal norm and the legal provision. Some authors are of the opinion that the two are equivalent, while others believe that the legal norm is the content of the legal provision and can be deduced from the latter by interpretation. At the same time, the question whether there are legal provisions which do not contain legal norms, is neglected. The current article discusses the relation between the legal norm and the legal provision, the types of legal provisions, which the legal acts contain, as well as some matters of the interpretation.

Keywords: legal norm, legal provision, normative provisions, non-normative provisions, interpretation

I. Въведение

Съотношението между съдържанието, което правната доктрина у нас влага в понятията правна норма и правна разпоредба, се изменя през годините. По-старите автори не правят разлика между двете и ги приемат за синоними. По-новото схващане изглежда се насочва към виждането, че правната норма се съдържа в правната разпоредба, която е само неин езиков израз, но за да се изведе от разпоредбата правилото за поведение, е необходимо да бъде извършена правно-логическата дейност по тълкуване. Тези две виждания могат да бъдат обобщени най-общо като се каже, че според първото всички разпоредби са и правни норми, а според второто – че всички разпоредби съдържат правни

норми. Настоящото изследване си поставя за задача да разгледа критично връзката между правна норма и правна разпоредба, за да даде отговор на въпроса дали всички разпоредби са и правни норми и съответно дали всички разпоредби съдържат и правни норми. Анализът ще започне от понятието за правна норма, обхващайки становищата в българската правна доктрина и легалната дефиниция, съдържаща се в чл. 1а от Закона за нормативните актове¹. На следващо място, ще бъде обсъдено понятието за правна разпоредба, както и съотношението между правната разпоредба и правилото за поведение. Ще бъдат разглеждани така наречените „несамостоятелни правни норми“, както и някои въпроси на тълкуването. Статията ще завърши с кратко заключение.

II. За понятието правна норма

Становища в доктрината

Александър Джеров определя правната норма като общоважащо правило за поведение, което има общ и абстрактен характер (регулира „всички еднакви по вид случаи и отношения“ и „се отнася до всички правни субекти, които отговарят на съответните изисквания“) и предписва определено поведение (действие или бездействие).²

Росен Ташев определя правната норма като: „вид социална норма – общо, абстрактно и условно правило за поведение, което притежава логическо единство, съдържа се в признат за правната система източник, притежава юридическа сила и действие, а изпълнението ѝ е осигурено чрез прилагането на публична санкция.“³

Георги Бойчев определя правната норма като „институционализирано в източниците на правото общо правило за поведение, в което се съдържат правата и задълженията на нейните адресати, общозадължителният характер на което е гарантиран със специфични правни последици.“⁴

Тенчо Колев определя правната норма като: „Общо и абстрактно правило, предписващо определен тип човешко поведение, формулирано в езикова форма от компетентен държавен орган, съществуващо и реализиращо се доколкото е включено в определена правна система, действващо постоянно във времето и пространството при проявление в логическо единство на определени условия, и чието изпълнение е гарантирано и защитено чрез публичната власт.“⁵

¹ По-нататък ЗНА, обн. ДВ бр. 27 от 03.04.1973 г., последно изменение и допълнение ДВ бр. 34 от 03.05.2016 г.

² Джеров, А. Гражданско право. Обща част. Книга първа, С., Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1994, с. 77 (Dzherov, A. Grazhdansko pravo. Obshta chast. Kniga parva, S., Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 1994, s. 77).

³ Ташев, Р. Обща теория на правото. Основни правни понятия, С., Сиби, 2005, с. 113 (Tashev, R. Obshta teoria na pravoto. Osnovni pravni ponyatia, S., Sibi, 2005, s. 113).

⁴ Бойчев, Г. Курс по обща теория на правото. С увод в методологията на юриспруденцията, С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2010, с. 186 (Boychev, G. Kurs po obshta teoria na pravoto. S uvod v metodologiyata na yurisprudentsiyata, S., Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2010, s. 186).

⁵ Колев, Т. Теория на правото, С., Сиела, 2015, с. 277 (Kolev, T. Teoria na pravoto, S., Siela, 2015, s. 277).

Даниел Вълчев определя правната норма като: „такъв модел за човешко поведение, който при определени обстоятелства, трябва да бъде следван от неговия адресат.“⁶

Може да се обобщава, че авторите (или поне голяма част от тях), които разглеждат въпроса за съдържанието на правната норма, я определят като правило за поведение при определени обстоятелства, което има задължителен характер за лицата, до които се отнася. По отношение на някои от останалите елементи, влизащи в съдържанието на понятието за правна норма, са налице разминавания, но може да се изведат и някои безспорни белези на правната норма, по които изглежда няма разногласия. Първо, правната норма е правило за поведение – тя предписва извършването на действие или бездействие, когато настъпят определени обстоятелства. Второ, правната норма има адресат – субект, който е длъжен да осъществи предписаното от нея поведение или може да го осъществи, ако желае (но друг не може да му пречи да стори това). Трето, правната норма е скрепена с държавна принуда (например, за да се осъществи принудително едно субективно право или да се обезщети лицето, чието право е накърнено). Следователно, ако тези елементи не са налице, не би следвало да съществува и правна норма.

Легална дефиниция

След 12.06.2007 г. вече е налице легално определение на термина „правна норма“. То се съдържа в чл. 1а (обн. ДВ, бр. 46 от 2007 г.) ЗНА: „Нормативният акт съдържа общи правила за поведение, които се прилагат към индивидуално неопределен кръг субекти, има нееднократно действие и се издава или приема от компетентен държавен орган.“ Може да се изведе следното съдържание на понятието за правна норма: общо правило за поведение, което се прилага към индивидуално неопределен кръг субекти, има нееднократно действие и се издава или приема от компетентен държавен орган. Иван Русчев счита, че самото определение има недостатъци (нормотворческа компетентност притежават не само държавните органи), както и че систематичното място на разпоредбата на чл. 1а ЗНА следва да бъде в допълнителните разпоредби на закона.⁷ Въпреки тези съображения обаче, по същество легалната дефиниция отразява най-важните особености на правната норма: правилото за поведение е общо и абстрактно формулирано, като случаите, в които намира приложение, са определени с родовите си белези (например, всеки случай на причиняване вреди другиму); кръгът на нормените адресати не е индивидуализиран (например, всяко лице, което е причинило вреди другиму); действието на правната норма е нееднократно – то се проявява всеки път, когато са налице предпоставките за нейното прилагане (например, всеки път, когато някой причини вреди другиму); правилото за поведение се създава по волята на компетентен орган или от лице, което той е оправомощил за тази цел (например, законите се приемат от Народното събрание, наредбите с местно значение – от съответните общински съвети, а актовете на съсловните организации – от техните органи). Разбира се, правилата, съдържащи се в правните обичаи, както и правилата на мо-

⁶ Вълчев, Д. От апология на правната норма към теория на правния ред, С., Юриспрес, 2003, с. 54 (Valchev, D. *От apologia na pravната norma kam teorija na pravnia red*, S., Yurispres, 2003, s. 54).

⁷ Русчев, И. Нормативните актове – източник на частното право, С., Албатрос, 2008, с. 98-100 (Ruschev, I. *Normativnite aktove – iztochnik na chastnoto pravo*, S., Albatros, 2008, s. 98 – 100).

рала, когато законът препраща към тях като субсидиарен източник на правото, не са приети от орган на власт или от лице, овластено от такъв, а са възникнали стихийно. Затова легалната дефиниция обхваща само правните норми, които се съдържат в нормативни актове. В чл. 1а ЗНА е посочено, че нормативният акт съдържа правни норми, т.е. ако един властнически акт съдържа такива, той е нормативен. В същата разпоредба обаче не се съдържа ограничение нормативният акт да съдържа само и единствено правни норми. Затова няма пречка да има и друго съдържание, което не определя характера му като нормативен акт, стига да са налице и правни норми.

Обобщение

Както правната доктрина, така и законодателят споделят разбирането, че правната норма е правило за поведение, което е насочено към индивидуално неопределен кръг адресати и се прилага (или поне може да се приложи) многократно – всеки път, когато е налице случаят, който е предпоставка за прилагане на съответното правило за поведение. Законодателят посочва също, че правната норма се съдържа в акт, който се издава или приема от оправомощен орган (или друго лице), докато доктрината се фокусира повече върху гарантираността на правилото за поведение с държавна принуда при липсата на доброволно съобразяване с предписаното в нормата поведение.

III. Съотношение между правна норма и правна разпоредба

Становища в доктрината

Йосиф Фаденхехт не прави разлика между правна норма и езиковия израз на същата. Авторът използва и термините „правоположение“⁸ или „законоположение“⁹, под които разбира разпоредба на нормативен акт, но изрично посочва, че тълкуването има за цел разкриването на смисъла на правните норми (не извеждането им от правоположенията или законоположенията). Също така, Йосиф Фаденхехт говори за тълкуване на закона (или на негови „наредби“ или на негови „законоположения“), с което се цели установяването на „истинския смисъл на този закон“.¹⁰

Цеко Торбов пише за тълкуване на закона и за тълкуване на правните норми¹¹, като посочва, че целта на тълкуването е да се „намери и установи съдържанието на правните норми... Поначало тълкуването може да се приложи при всяка правна норма.“¹² Както и Йосиф Фаденхехт, Цеко Торбов счита, че между правната норма и езиковия ѝ израз няма разлика, а тълкуването следва да изясни съдържанието на правната норма (а не да я изведе от изразите, чрез които я е формулирал законодателят).

⁸ Фаденхехт, Й. Българско гражданско право. I Обща част. Отдел I: Обективно право, С., Печатница на Армейския военно-издателски фонд, 1929, с.55 (Fadenheht, Y. Balgarsko grazhdansko pravo. I Obshta chast. Otdel I: Obektivno pravo, S., Pechatnitsa na Armeyskia voenno-izdatelski fond, 1929, s.55)

⁹ Пак там, с. 72 – 73.

¹⁰ Пак там, с. 56.

¹¹ Торбов, Ц. Обща теория на правото, С., Юриспрес, 2002, с. 285 (Torbov, Ts. Obshta teoria na pravoto, S., Yurispres, 2002, s. 285)

¹² Пак там, с. 290.

Витали Таджер по-скоро отъждествява правната норма и нейния езиков израз. Авторът посочва, че гражданскоправната норма „се състои от думи, които са съединени съобразно с изискванията на езика и мисленето и образуват едно съждение, една мисъл.“¹³ На тълкуване подлежат правните норми, а целта е да се разкрие точното съдържание на правилата за поведение.¹⁴

Георги Боянов, подобно на Витали Таджер, като че ли не прави разлика между правилото за поведение и езиковата му формулировка като посочва, че тълкуването има за предмет изясняването на съдържанието на гражданскоправната норма.¹⁵ Авторът, също така счита, че самите правни норми „се формулират и изразяват със средствата на езика, използват се думи и термини, в които може да се влага различно съдържание...“¹⁶

Александър Джеров също не разграничава правилото за поведение от текста, в който е обективизирано. Според него „правната норма е съставена от едно или повече изречения, образувани от отделни думи или понятия.“¹⁷ Авторът смята, че предметът на тълкуването са именно правните норми, а целта му – изясняването на тяхното съдържание¹⁸.

Филип Рачев счита, че правната норма и езиковият ѝ израз са едно и също: „Правните норми се състоят от думи и юридически термини, които образуват изречения. Чрез тях законодателят е изразил определена мисъл (идея, разбиране, концепция) и воля (желание, повеля). Следователно, предмет на тълкуване са употребените думи и термини в правната норма.“¹⁹

Мария Павлова счита, че на тълкуване подлежат текстовете на нормативните актове (разпоредбите), а не правните норми, а целта на тълкуването е „от нормативната разпоредба да се изведе съдържанието на правната норма.“²⁰

Димитър Радев разграничава правна норма и юридически текст. Авторът посочва, че не винаги „конкретният юридически текст се покрива с правната норма... правната норма не е текстът, а логическата и правна консеквенция (извод), която се прави на базата на съдението при прочитането, съпоставката и логическата връзка между текстовете. Текстът е конкретна граматическа материализация на обективното право, а нормата е логическият извод...“²¹

¹³ Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I, С., Софи-Р, 2001, с. 241 (Tadzher, V. Grazhdansko pravo na NRB. Obshta chast. Dyal I, S., Sofi-R, 2001, s. 241)

¹⁴ Пак там, с. 242, 244.

¹⁵ Боянов, Г. Основи на гражданското право. Нова редакция – Гергана Боянова, С., Авалон пбблишинг, 2011, с. 32 (Boyanov, G. Osнови na grazhdanskoto pravo. Nova redaktsia – Gergana Boyanova, S., Avalon publishing, 2011, s. 32).

¹⁶ Пак там, с. 33.

¹⁷ Джеров, А. Гражданско право. Обща част. Книга първа, С., Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1994, с. 105 (Dzherov, A. Grazhdansko pravo. Obshta chast. Kniga parva, S., Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 1994, s. 105).

¹⁸ Пак там, с. 106.

¹⁹ Рачев, Ф. Гражданско право. С образци на писмени защиты, С., Университетско издателство „Стопанство“, 2003, с. 109 (Rachev, F. Grazhdansko pravo. S obraztsi na pismeni zashtiti, S., Universitetsko izdatelstvo „Stopanstvo“, 2003, s. 109).

²⁰ Павлова, М. Гражданско право – обща част, С., Софи-Р, 2002, с. 127 – 128 (Pavlova, M. Grazhdansko pravo – obshta chast, S., Sofi-R, 2002, s. 127 – 128).

²¹ Радев, Д. Онтология на правото, П., Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2009, с. 236 (Radev, D. Ontologia na pravoto, P., Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, 2009, s. 236)

Даниел Вълчев разграничава „правилото за поведение от речевия акт, който го установява или изразява.“²² Авторът също посочва, че: „Правната норма е юридическият смисъл на определено човешко поведение, най-често изразено чрез прескриптивен речеви акт. Самият прескриптивен речеви акт не може да бъде определен като правна норма. В някои отраслови правни науки той с основание е наричан правна разпоредба.“²³

Тенчо Колев също прави разлика между правна норма и правна разпоредба като посочва, че правилото за поведение е „юридически смисъл“ на разпоредбата, съгласявайки се с Даниел Вълчев.²⁴

Кристиан Таков разграничава правните норми от законовите разпоредби. Авторът определя разпоредбите като „словесният изказ, с който законодателят си служи, за да изрази нормата“, а самото правило за поведение (нормата) „се извлича от този словесен изказ чрез тълкуване.“²⁵

Може да се обобщи, че сред авторите, които разглеждат въпроса за съотношението между правна норма и правна разпоредба, се застъпват два основни възгледа. Според първото виждане, между правната норма и езиковия ѝ израз (разпоредбата) няма разлика, а според второто становище – правилото за поведение се съдържа в езиковата формулировка, означавана с понятието „разпоредба“ и следва да се изведе от нея чрез тълкуване. И двете групи автори изглежда считат, че или всички разпоредби в нормативните актове са правни норми, или че съдържат в себе си такива.

Виждането на законодателя

Правната уредба на строежа и съдържанието на нормативните актове се съдържа в Закона за нормативните актове и в Указ № 883 от 24.04.1974 г. за прилагане на Закона за нормативните актове²⁶. Законодателят използва понятието „разпоредба“, за да обозначи с него езиковите формулировки, които образуват съдържанието на нормативния акт. Член 9, ал. 2 ЗНА съдържа изискване относно начина, по който трябва да бъдат формулирани отделните текстове – „на общоупотребимия български език, кратко, точно и ясно“ (изискване, което е възпроизведено и в чл. 3б, ал. 1 от Указ № 883). С разпоредби се отменят, изменят или допълват нормативни актове (чл. 11, ал. 3 ЗНА). С разпоредби се придава обратна сила на нормативен акт (чл. 14, ал. 1 ЗНА). Разпоредбите се прилагат според точния им смисъл, а ако са неясни, подлежат на тълкуване, за да бъде установен той (чл. 4б, ал. 1 ЗНА). Отделни разпоредби са членовете, алинеите им, параграфите, точките и буквите (извод от чл. 27, ал. 1 от Указ № 883). Следва да се има предвид, че както в Закона за нормативните актове, така и в Указ № 883 изобщо не се съдържа понятието правна норма, макар че

²² Вълчев, Д. От апология на правната норма към теория на правния ред, С., Юриспрес, 2003, с. 73 (Valchev, D. Ot apologia na pravната norma kam teorija na pravnia red, S., Yurispres, 2003, s. 73).

²³ Пак там, с. 78.

²⁴ Колев, Т. Теория на правото, С., Сиела, 2015, с. 288 (Kolev, T. Teoria na pravoto, S., Siela, 2015, s. 288).

²⁵ Таков, К. Как се решава частноправен казус, С., Сиби, 2008, с. 36 (Takov, K. Kak se reshava chastnopraven kazus, S., Sibi, 2008, s. 36).

²⁶ По-нататък Указ № 883, обн. ДВ бр. 39 от 21.05.1974 г., последно изменение и допълнение ДВ бр. 46 от 12.06.2007 г.

от чл. 1а ЗНА може да се изведе съдържанието на този термин. За законодателя разпоредбите са езиковият израз на обективизираната в нормативните актове негова воля. Те може да са самостоятелни изречения (когато са членове, алинеи или параграфи) или части от такива (когато са точки или букви от алинеята). Законодателят урежда множество различни разпоредби с оглед на функциите, които изпълняват: отменителни, изменящи и допълващи разпоредби (чл. 11, ал. 3 ЗНА), ретроактивни разпоредби (чл. 14, ал. 1 ЗНА), допълнителни разпоредби (чл. 32 от Указ № 883), преходни и заключителни разпоредби (чл. 33-35 от Указ № 883), препращащи разпоредби (чл. 39-40 от Указ № 883).

Критичен преглед на „несамостоятелните правни норми“

Витали Таджер, счита че самостоятелните правни норми са създадени, за да се прилагат единствено във връзка с други (самостоятелни) правни норми. Авторът посочва като примери за самостоятелни правни норми отменителните, дефинитивните (съдържащите определения), нормите, които определят принципите или задачите на закона, препращащите норми, както и тълкувателните норми.²⁷

Според Мария Павлова самостоятелни правни норми са тези, които могат да се приложат само във връзка с други (самостоятелни) правни норми. Като самостоятелни правни норми тя определя отменителните, препращащите, дефинитивните, определящите предмета, целите, задачите или основните принципи на нормативния акт.²⁸

Сходно е виждането относно самостоятелните правни норми и на Александър Джеров, който дава за тях сходно определение с това на Витали Таджер и Мария Павлова, както и същите примери за такива норми.²⁹

Вече беше отбелязано, че както законодателят, така и повечето автори, които разглеждат същността на правната норма, стигат до извода, че тя представлява абстрактно формулирано правило за поведение, насочено към индивидуално неопределен кръг адресати, и се прилага (или поне може да се приложи) многократно – всеки път, когато е налице случаят (юридическият факт), който е предпоставка за прилагане на съответното правило за поведение. Същевременно, нито една от т.нар. „самостоятелни правни норми“ не съдържа правило за поведение, няма адресати, нито случаи, в които да се приложи. Например, в разпоредбата на чл. 110, ал. 1 от Закона за собствеността³⁰ се съдържа следното определение на недвижимата вещ: „Недвижими вещи са: земята, растенията, сградите и другите постройки и въобще всичко, което по естествен начин или от действието на човека е прикрепено трайно към земята или към постройката.“ Очевидно е, че правило за поведение в тази разпоредба не се съдържа, а функцията ѝ е да изяснява съдържанието на понятие, което се използва в други разпоредби на същия нормативен акт. Друг пример може да се даде с разпоредбата на

²⁷ Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I, С., Софи-Р, 2001, с. 219 – 221 (Tadzhher, V. Grazhdansko pravo na NRB. Obshta chast. Dyal I, S., Sofi-R, 2001, s. 219 – 221).

²⁸ Павлова, М. Гражданско право – обща част, С., Софи-Р, 2002, с. 113 – 114. (Pavlova, M. Grazhdansko pravo – obshta chast, S., Sofi-R, 2002, s. 113 – 114).

²⁹ Джеров, А. Гражданско право. Обща част, С., ИК „Труд и право“, 2012, с. 98 (Dzherov, A. Grazhdansko pravo. Obshta chast, S., IK „Trud i pravo“, 2012, s. 98).

³⁰ По-нататък ЗС, обн. ДВ бр. 92 от 16.11.1951 г., последно изменение и допълнение ДВ бр. 18 от 28.02.2020 г.

чл. 114, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите³¹: „Давността почва да тече от деня, в който вземането е станало изискуемо.“ В тази разпоредба също няма правило за поведение, насочено към индивидуално неопределен кръг правни субекти. Нейната функция е да определи началния момент, от който приложение следва да намерят правилата за погасителната давност (от този момент тя може да бъде спирана и прекъсвана, да се направи преценка дали е изтекла и т.н.). Пример за препращаща разпоредба е тази на чл. 44 ЗЗД: „Правилата относно договорите намират съответно приложение към едностранните волеизявления в случаите, в които законът допуска те да пораждат, изменят или прекратяват права и задължения.“ Отменителна е разпоредбата на §4, т. 5 от Преходните правила на ЗЗД: „Настоящият закон влиза в сила от 1 януари 1951 г. и отменява: ... 5. Закона за предпазен конкордат.“ Тези разпоредби също не съдържат правила за поведение. Вярно е, че имат отношение към такива правила, но в тяхното съдържание такива не влизат. Затова те нямат нормативен характер. Изхождайки от нормативното определение за правна норма, от съдържанието на това понятие, изяснено от правната теория, както и от обстоятелството, че законодателят използва термина „разпоредба“, може да се направят следните изводи: първо, нормативният акт се състои от разпоредби, които представляват изречения или части от изречения; второ, за да е налице нормативен акт поне в някои от разпоредбите трябва да се съдържат правила за поведение; трето, може в останалите разпоредби да не се съдържат правила за поведение, в който случай разпоредбите, които нямат нормативен характер, най-често обслужват тези, които имат такъв; четвърто, виждането, че във всяка разпоредба се съдържа и правна норма противоречи както на съдържанието на понятието за правна норма, така и на обективно съществуващото съдържание на нормативните актове. С оглед на горното, оправдано е да се говори за „нормативни“ и „ненормативни“ разпоредби³², а не за „самостоятелни“ и „несамостоятелни“ правни норми. В нормативните разпоредби се съдържат правила за поведение, а в ненормативните разпоредби няма правни норми. Ненормативните разпоредби обикновено имат обслужваща функция спрямо нормативните разпоредби – изясняват съдържанието на последните, определят действието им и т.н. Това обаче не е задължително. Така например, не съществува пречка законодателят да приеме отменителна разпоредба, с която се прекратява действието на дефинитивна такава (и двете разпоредби в дадения пример са ненормативни).

По въпроса за тълкуването

Съгласно чл. 46, ал. 1 ЗНА: „Разпоредбите на нормативните актове се прилагат според точния им смисъл, а ако са неясни, се тълкуват в смисъла, който най-много отговаря на

³¹ По-нататък ЗЗД, обн. ДВ бр. 275 от 22.11.1950 г., в сила от 01.01.1951 г., последно допълнение ДВ бр. 102 от 01.12.2020 г., в сила от 03.06.2021 г.

³² Тази словоупотреба е оправдана, тъй като прилагателното „нормативен“ се използва и за нормативните актове със значението, че съдържат правни норми. Така нормативните разпоредби съдържат правила за поведение, а ненормативните – не съдържат такива, макар и да са част от съдържанието на нормативния акт. Прилагателното „нормен“ би било по-неточно, тъй като обикновено с него се обозначава връзка с правната норма или нейната насоченост. Така например се говори за нормени адресати, т.е. за адресати, до които нормата се отнася. Смисълът, който се влага в понятието за нормативна разпоредба, е не разпоредба, до която се отнася или към която е насочена правната норма, а разпоредба, която съдържа правна норма.

други разпоредби, на целта на тълкувания акт и на основните начала на правото на Република България.“ Тълкуването е нормативно уредена мисловна, производна, научна и абстрактна дейност³³, която има за цел изясняването на смисъла на разпоредбата. Законодателят посочва, че на тълкуване подлежат всички разпоредби, които са неясни. В правната теория се поддържа разбирането, че на тълкуване подлежат всички разпоредби, а не само неясните³⁴, за да се изведе правилото за поведение от тях (според авторите, които считат, че целта на тълкуването е да се изведе от разпоредбата правна норма) или, за да се изясни съдържанието му (според авторите, които не правят разлика между разпоредба и правна норма). Всъщност, правоприложителят често не си задава въпроса за тълкуване на разпоредбите на нормативните актове. Когато разпоредбата е достатъчно ясна според правоприложителя, той не я тълкува, а направо я прилага. Например, студентът Иванов, недоволен от оценката си на изпита по дисциплината „Гражданско право – обща част“, чупи стъклата на паркирания на паркинга на УНСС лек автомобил на изпитващия. Последният предявява иск за обезщетение за вреди против Иванов. Съдът няма да извърши граматическо и функционално тълкуване на разпоредбата на чл. 45, ал. 1 ЗЗД, нито ще съпостави резултатите от тези два вида тълкуване, за да прецени дали е налице потвърдително или поправително (корективно) тълкуване. За съда е ясно, че счупването на стъклата на лекия автомобил на ищеца е виновно причиняване вреди другиму, поради което и ще присъди обезщетение за поправянето им (така че да възстанови платените от ищеца разноски за смяна на стъклата на автомобила с нови). Също така, в правната теория се поддържа схващането, че правоприлагането и тълкуването са тясно свързани и тълкуването винаги съпътства правоприлагането.³⁵ Далеч не винаги правоприложителят тълкува разпоредбата на нормативния акт преди да я приложи към конкретен случай. По-често, ако разпоредбата е била неясна, той се ползва от резултатите от вече извършено тълкуване (от самия него или от другиго), а ако не буди неясноти у него, както вече бе посочено, изобщо няма да я тълкува. С оглед гореизложеното, може да се подкрепи виждането на законодателя, че на тълкуване подлежат само неясните разпоредби, а не всички разпоредби и то винаги, когато се правоприлага.

Поставя се обаче и въпросът дали на тълкуване подлежат само нормативните разпоредби или и ненормативните такива. Както вече беше изяснено, в нормативните актове задължително се съдържат нормативни разпоредби, но може (и обикновено такъв е случаят) да се съдържат и ненормативни. Законодателят (в чл. 46, ал. 1 ЗНА) не прави разлика между нормативните и ненормативните разпоредби, които се съдържат в нормативните актове. Някои автори поддържат, че на тълкуване подлежат разпоредбите на нормативния акт, за да се изведат от тях правилата за поведение. Това обаче не означава, че неясни могат да бъдат само нормативните разпоредби. Така например, дефинитивните разпо-

³³ Повече за тълкуването вж. Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I, С., Софи-Р, 2001, с. 242 – 245 (Tadzher, V. Grazhdansko pravo na NRB. Obshta chast. Dyal I, S., Sofi-R, 2001, s. 242 – 245).

³⁴ Вж. Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I, С., Софи-Р, 2001, с. 248 (Tadzher, V. Grazhdansko pravo na NRB. Obshta chast. Dyal I, S., Sofi-R, 2001, s. 248); Джеров, А. Гражданско право. Обща част, С., ИК „Труд и право“, 2012, с. 120 (Dzherov, A. Grazhdansko pravo. Obshta chast, S., IK „Trud i pravo“, 2012, s. 120).

³⁵ Вж. Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I, С., Софи-Р, 2001, с. 241 (Tadzher, V. Grazhdansko pravo na NRB. Obshta chast. Dyal I, S., Sofi-R, 2001, s. 241); Павлова, М. Гражданско право – обща част, С., Софи-Р, 2002, с. 124 (Pavlova, M. Grazhdansko pravo – obshta chast, S., Sofi-R, 2002, s. 124).

редби нямат нормативен характер – те целят изясняването на съдържанието на едно понятие, което се използва в други разпоредби, чрез други понятия. Но ако и тези понятия са неясни, дали дефинитивната разпоредба ще може да постигне целта, с оглед на която е приета от законодателя? Например чл. 110, ал. 1 ЗС гласи: „Недвижими вещи са: земята, растенията, сградите и другите постройки и въобще всичко, което по естествен начин или от действието на човека е прикрепено трайно към земята или към постройката.“ Законодателят опитва да изясни съдържанието на понятието „недвижими вещи“, използвайки понятия, които смята, че са достатъчно ясни и самите те не се нуждаят от изясняване. Същевременно, понятията „сгради“, „постройки“ и „трайно“ прикрепване към земята може да породят някои въпроси. Очевидно е, че законодателят третира сградите като вид постройки, но неясноти могат да възникнат в следните насоки: дали има значение степента на завършеност на постройката, за да бъде определена за сграда; дали сградите са постройки с определено предназначение; дали бараките са постройки; дали гаражите са постройки; дали басейните са постройки; дали постройките са трайно прикрепени към земята само, ако са вкопани в нея или е достатъчно да е трудно или невъзможно да бъдат преместени; дали при преценката доколко е трудно или невъзможно преместването им трябва да се изхожда от големината им, от тежестта им, от потенциалната възможност да бъдат преместени или от конкретните възможности на собственика на постройката и т.н. Друг пример за ненормативна разпоредба е чл. 63, ал. 2 ЗЗД: „Задължението трябва да бъде изпълнено с грижата на добър стопанин освен в случаите, в които законът изисква друга грижа.“ Тази разпоредба не съдържа правило за поведение – то е формулирано в чл. 63, ал. 1 ЗЗД. Нейната функция е да изясни обема на усилията, които следва да положи длъжникът при изпълнението на задълженията си. Същевременно, законодателят използва понятието „добър стопанин“, на което не дава легална дефиниция. Затова, за да се установи обемът на усилията, които трябва да положи длъжникът при изпълнението на задълженията си, тази разпоредба трябва да се тълкува.³⁶ Видно от горните примери, не само неясните нормативни разпоредби подлежат на тълкуване. По отношение на ненормативните също може да възникне необходимостта да бъдат разтълкувани.

IV. Заключение

В настоящата статия се достига до извода, че нормативните актове се състоят от два вида разпоредби – нормативни и ненормативни. В първите се съдържат правила за поведение, а вторите не съдържат правни норми и функцията им най-често е да обслужват нормативните разпоредби. На тълкуване подлежат както нормативните, така и ненорматив-

³⁶ Така например Александър Кожухаров посочва, че грижата на добрия стопанин е абстрактната, нормалната обичайна грижа, която следва да прояви „онзи гражданин, който изпълнява задълженията си винаги точно, в съобразност с повелите на закона и на добросъвестността“. Авторът счита, че длъжимата грижа е обективен критерий при преценка на поведението на длъжника. Вж. Кожухаров, А. Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение. Нова редакция и допълнения – Петко Попов, С., Юриспрес, 2002, с. 291 – 293 (Kozhuharov, A. Obligatsionno pravo. Obshto uchenie za obligatsionnoto otnoshenie. Nova redaktsia i dopalnenia – Petko Popov, S., Yurispres, 2002, s. 291 – 293). В този смисъл и Калайджиев, А. Облигационно право. Обща част, С., Сиби, 2020, с. 383 (Kalaydzhiiev, A. Obligatsionno pravo. Obshta chast, S., Sibi, 2020, s. 383), както и Голева, П. Облигационно право, С., Нова звезда, 2015, с. 197 (Goleva, P. Obligatsionno pravo, S., Nova zvezda, 2015, s. 197).

ните разпоредби, тъй като и двата вида може да бъдат неясни. В изследването се поставя под съмнение възприетата от доктрината постановка, че на тълкуване подлежат всички разпоредби (или норми) независимо дали са ясни, или неясни, тъй като няма как *a priori* да се установи тяхната яснота. Статията не претендира за безспорност на достигнатите изводи, а има за цел да провокира юридическото мислене на своите читатели и аргументирана дискусия по повдигнатите в нея въпроси.